

החקלאות

1. קווי ההתפתחות העיקריים

שנת תשכ"ה¹ היתה שנה יוצאת דופן מבחינת התפתחות הייצור החקלאי. למרות העדר פגיעות בולטות של קרה ובצורת, ירד התוצר הריאלי בחקלאות ב-2.5 אחוזים (לוח י"א-1) לעומת גידול ב-17.4 אחוזים בתשכ"ד ושיעור גידול ממוצע העולה על 13 אחוזים בין השנים תש"ך עד תשכ"ד. תופעה זו נובעת מההאטה בגידול התשומה ומירידה בפריון הייצור אשר התבטאו באי גידול התפוקה.

בתשכ"ה לא חל כל גידול בתפוקה החקלאית הכוללת לעומת גידול בשיעור 13 אחוזים בתשכ"ד וגידול העולה על 8 אחוזים בממוצע שנתי בין השנים תש"ך עד תשכ"ד. ללא הדריס ירדה התפוקה בשיעור של כשני אחוזים.

ההאטה בגידול התשומה — 3 אחוזים בתשכ"ה, לעומת עלייה בשיעור 8 אחוזים בקירוב בתשכ"ד — נעוצה בחלקה בירידת הרווחיות במספר ענפים בתשכ"ד. תופעה זו הביאה בתשכ"ה לצמצום בהדגרת ביצים של עופות לבשר, להקטנת שטחי המזרע של הירקות העיקריים ולעקירת מטעים בהיקף נרחב. עקירת המטעים הביאה לצמצום ניכר בשטח המניב של פירות מסויימים ואף לירידה, נטו, בשטח המניב של כלל הפירות להוציא הדריס². כמו כן משקפת ההאטה את מגמת צמצום ההשקעות במשקים חקלאיים מאז תשי"ח, דבר שהביא לירידת שיעור הגידול של מלאי ההון, במיוחד בענף בעלי החיים ובענף המטעים (דיאגרמה י"א-1 ולוח י"א-2). ירידת היקף ההשקעות היא בעיקר תוצאה של מגבלות השיווק המקומי³. ההאטה בהשקעות ובעליית מלאי ההון בענפים אלו התבטאה בירידת קצב הגידול בתפוקתם. אולם יש לזכור, כי תפוקתם של הענפים הללו מושפעת גם מהתשומות האחרות, מגורמי טבע וכדומה.

פריון גורמי הייצור, דהיינו, התוצר הגולמי ליחידת הון ועבודה, ירד בתשכ"ה בשני אחוזים בקירוב, לעומת גידול ב-8 אחוזים בתשכ"ד. גם בפריון הכולל, דהיינו, התפוקה הכוללת ליחידת תשומה כוללת (לרבות הון ועבודה), הסתמנה ירידת מה, לעומת עלייה ב-7 אחוזים בתשכ"ד. הירידה בפריון בולטת על רקע הגידול השנתי הממוצע ב-6-7 אחוזים במשך תקופה ארוכה. לירידה בפריון ניתן להביא בשלב זה הסברים חלקיים בלבד, והם: ירידה בניצולת המכנים של בעלי החיים לבשר, בגלל הירידה בתפוקת הבשר, ירידה ביבולים הממוצעים של גידולי השדה ומרבית סוגי הפירות לאחר יבולי שיא בתשכ"ד. מאידך גיסא, היתה עלייה בפריון בענף ההדריס בגלל עלייה ביבול הממוצע ושיפור איכות הפרי.

¹ מ-1 באוקטובר 1964 עד 30 בספטמבר 1965.

² ראה אומדן מפורט של התוספת, נטו, של שטחי מטע מניבים ללא הדריס, בנספח לדו"ח זה.

³ המגבלות מתבטאות בגידול איטי, יחסית, של הביקוש למזון שהוא עיקר הייצור החקלאי, בגלל גמישות הכנסה קטנה וגמישות מחירים נמוכה. הגדלת ההיצע בשיעור מהיר מתוספת הביקוש במחירים קבועים גוררת ירידה מהירה במחירים וברווחיות.

החשבון השוטף של החקלאות, תשכ"ד ותשכ"ה

הערך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה			
תשכ"ד*	תשכ"ה	בערך	בכמות	במחיר	
(מיליוני ל"י)		(אחוזים)			
1,319.8	1,411.2	6.9	0.1	6.8	1. התפוקה הכוללת, במחירים ליצרן
145.7	154.9	6.3	0.5	5.8	2. פחות : תשומת ביניים
1,174.1	1,256.3	7.0	0.2	6.8	3. התפוקה החקלאית, במחירים ליצרן
102.3	97.8	-4.4	—	—	4. פחות : סובסידיות לתפוקה
1,071.8	1,158.5	8.1	0.1	8.0	5. התפוקה החקלאית, במחירי השוק
425.6	451.0	6.0	2.9	2.9	6. פחות : תשומה קנויה
646.2	707.5	9.5	-1.5	11.2	7. התוצר החקלאי הגולמי, במחירי השוק
83.9	95.2	13.5	7.3	5.8	8. פחות : הבלאי
562.3	612.3	8.9	-3.2	12.5	9. התוצר החקלאי הנקי, במחירי השוק
102.3	97.8	-4.4	—	—	10. בתוספת : סובסידיות לתפוקה
664.6	710.1	6.8	-2.5	9.5	11. התוצר החקלאי הנקי, במחירים ליצרן
2.6	0.2	-92.3	—	—	12. פיצויי בצורת
667.2	710.3	6.5	-2.5	9.2	13. ההכנסה הכוללת מן החקלאות
150.3	160.8	7.0	1.5	5.4	14. פחות : שכר עבודה לשכירים
41.3	45.9	11.1	—	—	15. פחות : ריבית ודמי חכירה
475.6	503.6	5.9	—	—	16. הכנסות בעלי המשקים מן החקלאות

* נתונים מתוקנים.

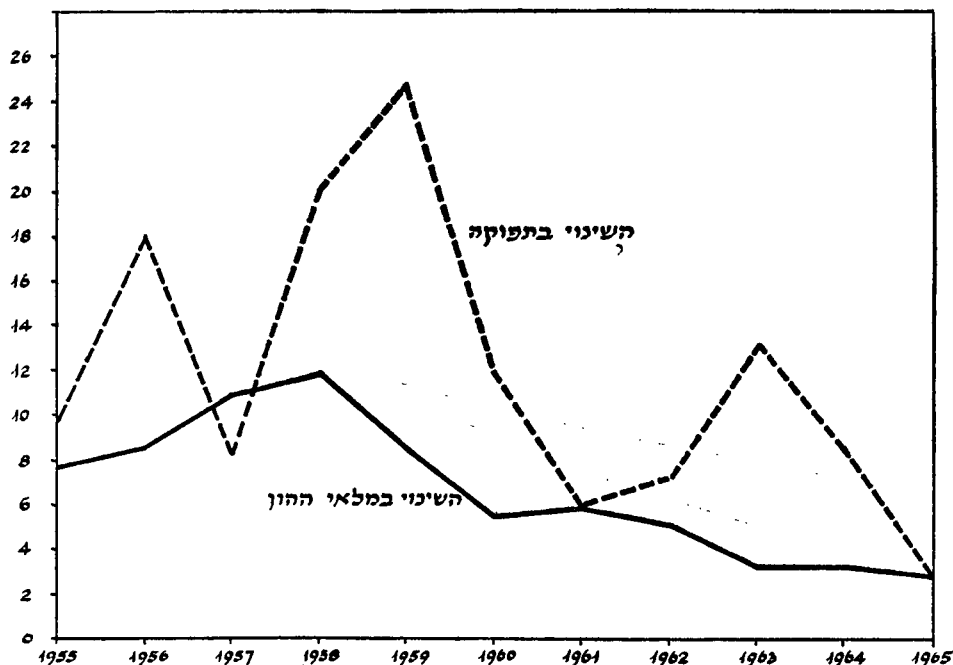
ח מ ק ו ר : שורות 1 ו-2 — לוח י"א-8 ; שורות 4 ו-12 — לוח י"א-11 שורה 6 — לוח י"א-8 ; שורה 8 — השכבה המרכזית
פסטאטיסטיקה, המדור למידות המשק הלאומי : שורות 14 ו-15 — בנק ישראל.

גורם נוסף שפעל לצמצום התפוקה בתשכ"ה היה ההחמרה של משטר ההגבלות על הייצור אשר התבטאה בהגברת הפיקוח ובהפעלת מנגנוני שיפוט פנימיים של מועצות הייצור. דבר זה הקטין את כדאיות הרחבת ההיצע מעבר למכסות הייצור במיוחד בענף הירקות ובגידול פטימים. בתשכ"ה נהנתה החקלאות מתנודות המחירים, בעוד שבתשכ"ד הן פעלו לרעתה; שכן מחירי התפוקה החקלאית בתשכ"ה עלו ב-6.8 אחוזים לעומת ירידה ב-4 אחוזים בתשכ"ד, ומחירי התשומה הקנויה (פרט לעבודה, ריבית ודמי חכירה) עלו ב-2.9 אחוזים, לעומת אי שינוי בתשכ"ד. דבר זה גרם לגידול ב-9.5 אחוזים במחירי התוצר לעומת ירידה ב-8 אחוזים בתשכ"ד. הכנסתם הנקייה של בעלי המשקים החקלאיים, לאחר ניכוי שכר העבודה לשכירים, תשלומי הריבית ודמי החכירה, הסתכמה בתשכ"ה ב-504 מיליון ל"י, לעומת 476 מיליון ל"י בתשכ"ד, דהיינו, עלייה ב-28 מיליון ל"י שהן 6 אחוזים — לעומת עלייה ב-4 אחוזים בתשכ"ד. ההכנסה למועסק שאינו שכיר בחקלאות עלתה ב-9 אחוזים, שיעור קטן משיעור הגידול הממוצע לשנה מאז תשי"ט אשר הסתכם ב-13.7 אחוזים. בתשכ"ה כבתשכ"ד, חלה הקטנה ביחס בין רמת ההכנסה למועסק שאינו שכיר לבין רמת ההכנסה הממוצעת למועסק בשאר ענפי המשק. (לוח י"א-12 וכן דיאגרמה י"א-2). מלאי ההון הגולמי הריאלי¹ עלה ב-1965 ב-4 אחוזים לעומת כ-6 אחוזים ב-1964 (לוח

דיאגרמה י"א-1

שיעורי השינויים הריאליים בתפוקה ובמלאי ההון של ענף המטעים
וענף בעלי החיים*, 1955 עד 1965

(אחוזים)

* למעט בשר עוף ודגים: ראה הערה בלוח י"א-2.
ח מ ק ו ר: לוח י"א-2.

¹ ללא ניכוי ערך המטעים שנעקרו. ראה הסבר מפורט יותר בסעיף השקעות, להלן.

לוח י"א-2

אומדן ההשקעות ושיעורי השינויים בתפוקה ובמלאי ההון של
ענף בעלי החיים וענף המטעים*, 1955 עד 1965

השנה	ההשקעה השנתית (במחירי 1965)	שיעור השינוי הריאלי במלאי ההון	שיעור השינוי הריאלי בתפוקה
	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(אחוזים)
1955	45.4	7.8	9.7
1956	52.4	8.6	17.9
1957	69.9	10.9	8.2
1958	81.3	11.8	20.2
1959	68.7	8.5	24.6
1960	51.9	5.5	11.8
1961	56.0	5.9	5.9
1962**	51.3	5.1	7.1
1963	38.7	3.2	13.1
1964	39.3	3.3	8.4
1965	34.0	2.7	-1.2
ממוצע לכל התקופה			
ממוצע לתקופה 1955 עד 1959			
ממוצע לתקופה 1960 עד 1965			
		6.7	11.4
		9.5	16.1
		4.3	7.5

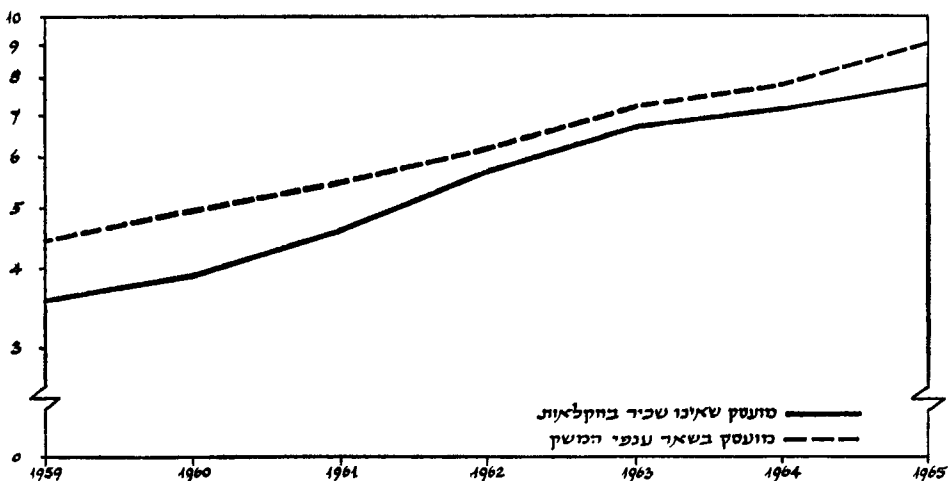
* אינו כולל את מלאי ההון והתפוקה של בשר עוף ודגים.

** החל בשנת 1962 נוכח ערך השטחים שנעקרו מן ההשקעה השנתית במטעים.
ה מקור: חישובי בנק ישראל.

דיאגרמה י"א-2

השינוי בהכנסה הממוצעת למועסק שאינו שכיר בחקלאות, לעומת השינוי בהכנסה
למועסק בשאר ענפי המשק

(אחוזים)

* ראה הערות ללוח י"א-12 וביאורים בנספח לדו"ח זה.

ה מקור: לוח י"א-12.

כיוול: חציילונריתמי.

י"א-14). האטת שיעור הגידול נגרמה בעקבות הירידה בהשקעה הגולמית במטעים, ברשתות השקיה ובמפעלי מים מקומיים. האטה זו השתקפה גם בגידולו של מלאי ההון הנקי ב-1965 אשר עלה ב-3 אחוזים בלבד, שיעור נמוך במקצת מגידולו ב-1964.

יתרות החוב המוסדי גדלו ב-123 מיליון ל"י לעומת 144 מיליון ל"י ב-1964 (לוח י"א-15). בתוספת זו היה האשראי לזמן ארוך כ-96 מיליון ל"י ב-1965 לעומת 117 מיליון ל"י ב-1964. ההקטנה מקורה בירידת תוספת האשראי לזמן ארוך מהבנק לחקלאות ומהסוכנות. חלקה של הסוכנות בתוספת המימון לזמן ארוך ב-1965 המשיך לעלות והסתכם ביותר משני שלישים ממנה. כמו כן עלה במידה רבה ב-1965 חלקם של המוסדות הכספיים, ואילו חלקו של הבנק לחקלאות הסתכם ב-4 אחוזים מהתוספת ב-1965 לעומת כ-18 אחוזים ב-1964.

למרות הירידה בתוספת האשראי לזמן ארוך ב-1965 לעומת התוספת ב-1964, עלו מקורות המימון המוסדי לזמן ארוך ב-61 מיליון ל"י על ההשקעה הנקייה בנכסים קבועים ב-1965, לעומת עודף של 49 מיליון ל"י ב-1964 (לוח י"א-16), שכן ההשקעה הנקייה בחקלאות ב-1965 הסתכמה ב-35 מיליון ל"י בעוד שתוספת המימון המוסדי היתה 96 מיליון ל"י.

תוספת המימון לזמן קצר ממערכת הבנקים הסתכמה ב-27 מיליון ל"י לעומת כ-32 מיליון ל"י ב-1964 והיתה שווה בגודלה לתוספת הנכסים השוטפים (לוח י"א-16). למעלה ממחצית התוספת היתה באשראי מוכון במסגרת השחרורים מנוילות וניכיון משנה ומן הקרנות המשותפות לבנקים ולממשלה (לוח י"א-17). החלק הנוותר הינו אשראי שנתנו הבנקים מאמצעיהם במסגרת הנוילות הרגילה. האשראי לזמן קצר מפיקדונות הממשלה לא גדל ב-1965.

אף כי תוספת ההתחייבויות עלתה על ההשקעה הנקייה בחקלאות, עלה גם ב-1965 היחס בין סך כל הנכסים המאותרים הנקיים מבלאי (במחירי חידוש) לבין סך כל ההתחייבויות המאותרות (לוח י"א-19). העלייה ביחס זה, הינה תוצאה מעליית מחירי הנכסים בכ-7 אחוזים ומהעובדה שלמעלה משני שלישים של ההתחייבויות המאותרות הינן בלתי צמודות. לכן מותרת עליית המחירים בידי החקלאים רווחי הון (בלתי ממומשים ברובם) המעלים את היחס שנוכר לעיל.

2. התפוקה

(א) ערך התפוקה

ערך התפוקה הכוללת במחירים שוטפים ליצרן עלה בתשכ"ה ב-6.9 אחוזים והסתכם ב-1,411.2 מיליוני ל"י. שיעור הגידול קטן במקצת מזה שהיה בתשכ"ד ואיטי מקצב הגידול הממוצע שהגיע ל-13 אחוזים בין השנים תש"ך עד תשכ"ד. בעוד שבתשכ"ד גדל ערך התפוקה עקב גידול כמותי של התפוקה בשיעור 13 אחוזים וירידת מחיריה בשיעור של 4 אחוזים, הרי גידול ערכה בתשכ"ה הוא בעיקר תוצאה של עליית מחירים וגידול כמותי קטן. תהליך זה בלט עוד יותר בענף בעלי החיים שם עלה ערך התפוקה ב-4 אחוזים בלבד, עלייה הנעוצה כמעט כולה בעליית מחירים; ואילו בתשכ"ד היה הגידול בערך מורכב מעלייה ריאלית בשיעור 9 אחוזים ועליית מחירים בשיעור 2 אחוזים בקירוב.

כ-76 אחוזים מהתוספת לערך התפוקה בתשכ"ה מקורם בענפי ההדרים וגידולי התעשייה. 24 האחוזים הנוותרים מקורם בענפי בעלי החיים, המטעים והירקות.

בניגוד למצב בתשכ"ד, עלה בתשכ"ה הגידול בביקוש על הגידול בהיצע של התפוקה החקלאית בשוק המקומי. בשוקי היצוא גרמה ההאטה בגידול ההיצע של פרי הדר של מדינות מתחרות לעלייה ניכרת במחירו. תנאים אלו השתקפו בעליית מחירי התפוקה ליצרן ב-6.8 אחוזים לעומת ירידה ב-4 אחוזים בתשכ"ד. הירידה בתשכ"ד באה בעקבות עודף היצע ניכר בענפי הירקות והמטעים ובגלל ירידת מחירים חדה בשוקי היצוא. במחירים קבועים לא עלתה התפוקה הכוללת, לעומת עלייה ב-13 אחוזים בתשכ"ד ועלייה ב-8.5 אחוזים בממוצע שנתי בשנים תש"ך

עד תשכ"ד. ההאטה בשיעור הגידול נגרמה בחלקה בגלל הקטנת הרווחיות בתשכ"ד — עקב ירידת מחירי התפוקה אשר הביאה לעקירת מטעים מסויימים. להקטנת שטחי המזרע של הירקות העיקריים ולצמצום הייצור בבשר עוף וכן בגלל הירידה ביבול הממוצע בגידולים מסויימים — ירידה זו באה לאחר שבשנת תשכ"ד הושגו יבולי שיא. נוסף על כך התפשטות של מחלות בענף הלול הביאה לתמותה מוגברת ולהקטנת התפוקה. פגיעת הקרה בבגנות, במיני הדריס ובפירות סובטרופיים בתשכ"ד צמצמה את תפוקתם בתשכ"ה.

(ב) ייעודי התפוקה

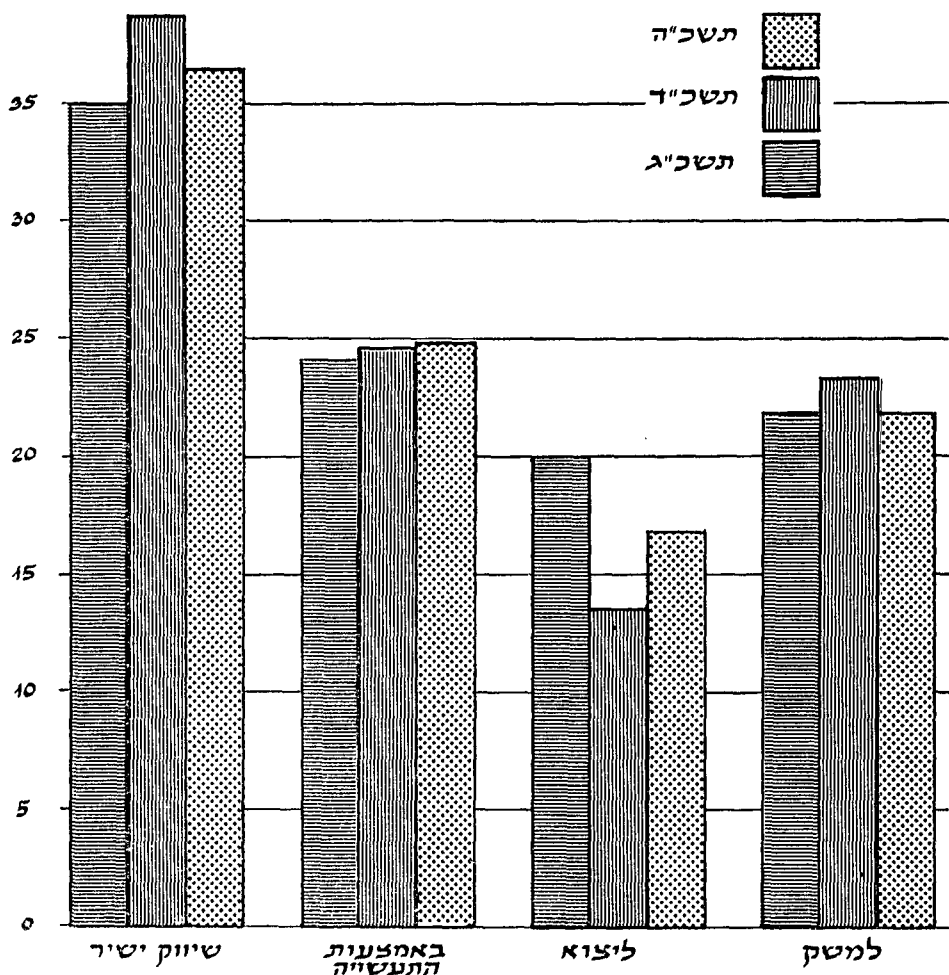
בתשכ"ה היתה האטה ניכרת בגידול הריאלי של התפוקה המשווקת תוך עליית חלקו של השיווק בתפוקה. העלייה בשיווק הסתכמה ב-2.7 אחוזים לעומת גידול ממוצע ב-10 אחוזים בין

דיאגרמה י"א-3

התפלגות התפוקה החקלאית, לפי הייעודים, תשכ"ג, תשכ"ד, עד תשכ"ה

% מכלל
התפוקה

(אחוזים)

התפוקה החקלאית הכוללת, לפי היעוד, תשכ"ד ותשכ"ה

הערך במחירים שוטפים			העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה		
תשכ"ד*	תשכ"ה	בערך	בכמות	במחיר	
(מיליוני ל"י)			(אחוזים)		
ל ש י ו ו ק **					
511.4	523.2	2.3	-3.6	6.1	צריכה מקומית
320.2	347.2	8.4	4.7	3.5	תעשייה***
180.5	236.0	30.7	17.1	11.6	י צ ו א
1,012.1	1,106.4	9.3	2.7	6.4	סך כל השיווק
ל מ ש ק					
69.1	80.0	15.8	6.2	9.0	צריכה עצמית
92.9	69.9	-24.8	-32.4	11.3	נכסי ייצור
145.7	154.9	6.3	0.5	5.8	חומרי גלם לחקלאות
307.7	304.8	-0.9	-8.2	7.9	סך הכול למשק
1,319.8	1,411.2	6.9	0.1	6.8	סך כל התפוקה

* נתונים מתוכנים.

** כולל 10.0 מיליון ל"י ערך הכמות שהושמדה בתשכ"ד וכ"ד מיליון ל"י בתשכ"ה.

*** כולל ערך התפוקה שהופנתה ליצוא ולשיווק המקומי כאחד.

חמקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

השנים תש"ך עד תשכ"ד. בהרכב ייעודי התפוקה המשווקת חל שינוי ניכר לעומת תשכ"ד. (דיאגרמה י"א-3) חלה עלייה ריאלית ב-17 אחוזים ביצוא לעומת צמצומו בתשכ"ד. ואילו בשיווק לצריכה מקומית חלה בתשכ"ה ירידה ב-4 אחוזים, לעומת עלייה ב-20 אחוזים בתשכ"ד.

הירידה בשיווק המקומי הינה תוצאה של צמצום ההיצע של כלל התפוקה החקלאית להוציא הדירים (אשר עיקרם מופנה ליצוא) וכן, בגלל עלייה בחלקו של היצוא במספר מוצרים, כגון: ירקות וחומר רבייה ללול, על אף הירידה בתפוקתם. השיווק באמצעות התעשייה גדל, אך בשיעור איטי משיעור גידולו בתשכ"ד. האטה זו נגרמה בעקבות צמצום תפוקת הבשר, הקטנת כמות עודפי הירקות וירידה בכמות פרי ההדר שסופקה לתעשייה, לאחר שהיא גדלה, במונחים ריאליים ביותר מ-100 אחוזים בתשכ"ד. הסיבה לאי גידול באספקת ההדרים לתעשייה נעוצה בעיקר בשיפור איכות הפרי, שכן עקב פגיעת הקרה בתשכ"ד גדל באופן ניכר חלקה של התפוקה אשר לא היה ראוי ליצוא כפרי טרי.

ערך התפוקה שיוצאה עלה ב-31 אחוזים, לעומת ירידה ב-25 אחוזים בתשכ"ד. הגידול בערך היצוא הינו פרי עלייה כמותית בשיעור 17 אחוזים ועליית מחירים בשיעור 12 אחוזים. 80 אחוזים מהתוספת בסך 56 מיליון ל"י בערך היצוא נעוצים בגידול ביצוא ההדרים, כ-12

אחוזים — בגידול ביצוא תוצרת הלול, כ־4 אחוזים נובעים מתוצרת ענף הירקות וענף הפרחים והשארית נובעת משאר הענפים. בתשכ"ה בולטת עלייה ריאלית בשיעור 22 אחוזים ביצוא החקלאי ללא הדריים. ערכו של יצוא זה, במחירים שוטפים ליצורן, הסתכם ב־49 מיליון ל"י בקירוב.

במחירי היצוא בתשכ"ה חלה עלייה ב־12 אחוזים, לעומת ירידה ב־17 אחוזים בתשכ"ד. עיקר העלייה נעוץ בעליית מחירי ההדרים, כתוצאה משיפור באיכותם ובגידול מתון בהיצע הפרי של המתחרים בחוץ לארץ.

התפוקה שנועדה למשק ירדה בתשכ"ה ב־8 אחוזים, בגלל ההקטנה בתפוקת נכסי ייצור. הירידה בתשכ"ה בתפוקת נכסי הייצור בשיעור 32 אחוזים, לעומת עלייה ב־40 אחוזים בתשכ"ד, נבעה מאי הגדלת מלאי הדגנים לאחר שבתשכ"ד הוא גדל באופן ניכר, וכן מצמצום הנטיעה ומהקטנת ההשקעות בניקוז ובהכשרת קרקע. במחיר תפוקת נכסי הייצור חלה עלייה ב־11 אחוזים, לעומת 6 אחוזים בתשכ"ד.

בתשכ"ה לא גדלה תפוקת מוצרי הביניים, בעוד שבתשכ"ד היא גדלה ב־8 אחוזים. קיפאון זה בתפוקת מוצרי הביניים לעומת השנה שעברה נגרם מחמת צמצום שטחי השחת וגידולי המספוא. כנגד השפעת צמצום השטחים על צמצום תפוקת מוצרי הביניים, פעלו מספר גורמים להרחבתה: עליית יבולי השחת, הקש וחלק מגידולי המספוא, והרחבת שטחי גידולים אשר שאריותיהם מנוצלות כמוצרי ביניים כגון: קדקדי סלק סוכר, שחת-בוטנים וכדומה. כן גדל בתשכ"ה השימוש במוצרי ביניים מבעלי חיים, בעיקר חלב להגמעה.

(ג) ענפי המזון

בתשכ"ה כמעט שלא חל גידול בתפוקה הריאלית של בעלי החיים (לוח י"א-4). תופעה זו היא חסרת תקדים בעשור האחרון. מאז 1955 שיעור הגידול בתפוקתם נע בין 8 ל־30 אחוזים, להוציא שנת תשכ"ג, שנה שבה עלתה תפוקת בעלי החיים ב־2.8 אחוזים בלבד. אי הגידול בתפוקת בעלי החיים בתשכ"ה משקף את הירידה בתפוקת הבשר — בשר עוף, בקר וצאן — אשר לוותה בעלייה מתונה, יחסית, בתפוקת החלב, הביצים ודגי הים. הקטנת היצע בשר הבקר נגרמה בעקבות ירידה במספר העגלים מיבוא, אשר פוטמו בארץ ואשר היו חלק ניכר מתפוקת בשר הבקר בתשכ"ד.

יבוא העגלים לפיטום הופסק למעשה בתשכ"ה. נוכח המגבלות הטבעיות על הרחבת ייצור הבשר המקומי — אשר בעיקרו הינו פונקציה של גודל עדר החלב — ונוכח ההגבלות על יבוא בקר חי לשחיטה, הביאה הפסקת יבוא העגלים לפיטום להפחתת ההיצע הכולל של הבשר הטרי. בעקבות התפתחות זו חלה עלייה ניכרת במחירו למרות גידול רב בשיווק בשר קפוא מיבוא.

הירידה בייצור בשר עוף באה במידה רבה עקב ירידת הרווחיות בתשכ"ד כתוצאה מירידת מחירו. דבר זה הביא לצמצום ההדגרה בראשית תשכ"ה ולהקטנת היצע הפטימים. אולם גם מחלות שפגעו בפטימים בתשכ"ה במידה חורגת מן הרגיל הגבירו את הצמצום בהיצע¹. גורמים נוספים שפעלו לצמצום היו: הגברת הפיקוח של מועצת הלול על היצרנים — צעד שהפחית את כדאיות החריגה מעבר למכסות הייצור, אשר הגיעה לממדים ניכרים בעבר, וכן אי העלאת המחיר המובטח לבשר עוף בעוד שהיתה, כנראה, עלייה ניכרת בהוצאות הייצור. צעדים אלו ננקטו לשם צמצום ההוצאות לתמיכה כספית בענף זה לאחר שהן גדלו במידה רבה בשנה הקודמת. ואמנם התפתחויות אלו הביאו להקטנה ניכרת של התמיכה לבשר עוף אשר חזרה לרמה של שנת תשכ"ג.

¹ המחלות הביאו לגידול בתמותת העופות ולקיצור תקופת פיטומם. דבר זה התבטא בירידה במשקל הממוצע של יחידה משוקת.

התפוקה החקלאית השוטפת*, לפי הענף, תשכ"ד ותשכ"ה

הענף במחירים שוטפים			העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה	
תשכ"ד**	תשכ"ה	בערך	בכמות	במחיר
(מיליוני ל"י)			(אחוזים)	
בעלי חיים				
262.4	270.0	2.9	0.5	2.4
212.1	220.2	3.8	-0.2	4.0
82.3	88.4	7.4	2.9	4.4
סך כל ענפי בעלי החיים				
556.8	578.6	3.9	0.7	3.2
גידולים צמחיים				
185.4	227.9	22.9	9.6	12.1
148.1	157.3	6.2	-5.3	12.2
115.2	119.7	3.9	-8.7	13.8
221.4	257.8	16.4	12.4	3.6
סך כל הגידולים הצמחיים				
670.1	762.7	13.8	4.2	9.2
סך כל התפוקה השוטפת				
1,226.9	1,341.3	9.3	2.6	6.5

* שיווק, צריכה עצמית ומוצרי ביניים (חומרי גלם לחקלאות).

** נתונים מתוקנים.

ה מק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

הגידול המתון בתפוקת הגידולים הצמחיים בהשוואה לממוצע הרב שנתי נגרם בגלל ירידה ביבולים הממוצעים של מרבית הגידולים בעקבות העובדה שבתשכ"ד הושגו יבולי שיא. במרבית סוגי הפירות שבהם חלה עלייה בתפוקה, נבעה העלייה מתוספת שטחים מניבים בלבד. בשטחי המזרע של הירקות וחלק מהדגניים חל צמצום ניכר המסביר חלק מהירידה בתפוקתם. כמו כן חלה ירידה ביבול הממוצע של חלק ניכר מגידולים אלו. עלייה בשטחים וביבול הממוצע היתה בענף ההדרים ובענף הכותנה.

העלייה בתפוקת ההדרים היתה בכ-10 אחוזים עקב גידול בשטח מניב, עלייה ביבול הממוצע וכן כתוצאה משיפור באיכות הפרי (ראה לוח י"א-6)¹. גורמים אלו הביאו לגידול כמותי ביצוא ההדרים בשיעור 16 אחוזים. בהתחשב בעליית מחירי היצוא בשיעור 13 אחוזים גדל ערך היצוא הישיר ב-31 אחוזים. בשיווק המקומי של פרי הדר מתקיימות מזה תקופה ארוכה שתי רמות

¹ השיפור באיכות הפרי, המתבטא בהגדלת חלקו של היצוא, גורר גידול ריאלי בתפוקה, דהיינו, בערכה במחירים קבועים. שכן, מחירי היצוא גבוהים במידה ניכרת ממחירי הפרי שנועד לשיווק מקומי.

התפוקה החקלאית, לפי מוצרים, תשכ"ד ותשכ"ה

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ה	תשכ"ד*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
					תפוקה שוטפת
					בעלי חיים
-1.0	0.5	-0.5	129.9	130.5	ביצים
6.3	-1.6	4.6	258.2	246.8	בשר
2.5	4.3	6.9	135.6	126.8	חלב
3.0	0.7	3.7	33.7	32.5	דגים
—	—	4.9	21.2	20.2	שונות
3.2	0.7	3.9	578.6	556.8	סך הכול, בעלי חיים
					גידולים צמחיים
12.1	9.6	22.9	227.9	185.4	הדרים
12.2	-5.3	6.2	157.3	148.1	מטעים אחרים
-2.4	5.0	2.5	24.2	23.6	תפוחי אדמה
18.8	-12.2	4.3	95.5	91.6	ירקות
6.3	-13.6	-8.2	124.1	135.2**	דגנים וקטניות
1.4	34.6	36.5	98.8	72.4	גידולי תעשייה
0.9	-5.5	-4.6	34.9	36.6	שונות
9.2	0.8	10.1	762.7	692.9	סך הכול, גידולים צמחיים
					סך כל התפוקה השוטפת
6.5	0.8	7.3	1,341.3	1,249.7	
11.3	-10.4	-0.3	69.9	70.1***	תפוקת נכסי ייצור
6.8	0.1	6.9	1,411.2	1,319.8	סך כל התפוקה

* נתונים מתוקנים.

** כלולים 22.8 מיליון ל"י גידול במלאי של דגנים וקטניות, אשר נכללו בתפוקת נכסי ייצור, בלוח י"א-7.

*** אינו כולל גידול בסך 22.8 מיליון ל"י במלאי מוצרי ביניים. ראה הערה *.

ח מ ק ר : חלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

תפוקת ענף ההדרים, לפי הייעודים, תשכ"ד ותשכ"ה

הייעוד	הכמות בתשכ"ה	הערך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה		
		תשכ"ד *	תשכ"ה	בערך	בכמות	במחיר
	(אלפי טונות)	(מיליוני ל"י)		(אחוזים)		
יצוא ישיר	526.6	142.7	187.2	31.2	15.7	13.3
תעשייה	223.2	17.8	15.3	-14.0	-7.9	-6.6
צריכה מקומית	73.8	15.1	14.2	-6.0	-9.3	3.6
צריכה עצמית						
ומכירה פרטית **	34.5	7.8	9.9	26.9	-17.9	54.7
מוצרי ביניים והשמדה	20.2	2.0	1.3	-35.0	-25.0	-13.3
סך הכול	878.3	185.4	227.9	22.9	9.6	12.1

* נתונים מתוקנים.

** העלייה הרכה במחיר הפרי לייעוד זה נובעת מעלייה רבה במשקלה של המכירה הפרטית המוערכת במחירים גבוהים יותר ממחירי הפרי לצריכה עצמית.

ח מ ק ו ר : הלשכת המרכזית לסטטיסטיקה.

מחירים שונות. מחיר הפרי לתעשייה היה בעבר פחות ממחצית מחיר הפרי המופנה למאכל. הפרש זה נעוץ בחלקו הקטן, בשוני באיכות הפרי, ואילו במרביתו הוא משקף את האפליה במחירי הפרי לייעודים השונים כתוצאה ממעמדו הבלעדי של המשווק וכתוצאה מתנאי הביקוש השונים של שני השווקים. תנאים אלו איפשרו בתשכ"ה את העלאת מחירי ההדרים לצריכה מקומית בשיעור 4 אחוזים והורדת מחירם ולתעשייה ב-7 אחוזים¹. כתוצאה מכך יחס המחירים בין פרי לצריכה מקומית לבין פרי ששווק לתעשייה הגיע ל-1:3.

השטח המניב של פירות נשירים (כולל ענבים) ירד מעט בתשכ"ה בגלל עקירת שטחים נושאי פרי בהיקף שעלה על השטחים שנכנסו לגיבה. העקירה היתה בעיקר בחבשים, בשזיפים יפאניים ובענבים. כמו כן חלה ירידה ביבול הממוצע לדונם. על אף השפעתם המצמצמת של גורמים אלה חלה עלייה ריאלית בתפוקת הפירות הנשירים ב-4 אחוזים, המבטאת את עליית משקלם של הפירות "היקרים" — אגסים ותפוחים, וירידת משקלם של הפירות "הזולים" — שזיפים, ענבים וחבשים.

העלייה בתפוקת גידולי השדה נובעת מגידול ב-11 אחוזים בשטחי המזרע שלהם בשלחין (לוח י"א-10) ומשינוי בהרכב שטחי המזרע, אולם היבול הממוצע של מרביתם פחת. השוני בהרכב השטחים מתבטא בהרחבת שטח הגידולים בעלי ערך תפוקה גבוה לדונם, כגון חיטה וגידולי תעשייה, וצמצום שטחים של גידולים בעלי ערך תפוקה נמוך לדונם, כגון שעורה, סורגום וגידולי מספוא מסוימים. בהמשך למגמה שנסתמנה בשנים האחרונות הורחבו בתשכ"ה שטחי החיטה על חשבון שטחי השעורה והאחרונה פחות כדאית. הכפלת שטחי הכותנה בבעל, תוך הגדלה ניכרת בשלחין, נתאפשרה הודות לשפע המשקעים וחלוקתם הנוחה. מאותה סיבה ועקב גידול במקדמות האשראי לדונם, שולשו שטחי סלק הסוכר בבעל, לעומת שטחם בתשכ"ד.

¹ השינוי במחירים שכלוח י"א-6 מבטא את ההפרש במחירים ליצרן של פרי לייעודים השונים בשוק המקומי, אך אינו מבטא את הפרשי המחירים בפועל למשווק כיוון שנהוגה מעין סיבולת מחירים לפרי.

גם שטחם בשלחין הורחב במידה ניכרת, אך היבול הממוצע של האשרושים והסוכר לדונם ירד לעומת אשתקד, בגלל גורמי טבע אשר היו בלתי נוחים לכל גידולי השורש. שטח אגוזי האדמה הורחב ב־50 אחוזים, תודות להעלאת המחיר המובטח ולהגדלת האשראי המוכון לתקופת הגידול ולאיסוס היבול.

בגלל רמת המחירים הגבוהה יחסית לתפוחי אדמה בתשכ"ד, הורחבו שטחי המזרע בתשכ"ה ב־9 אחוזים. היבול הממוצע ירד בתשכ"ה ובעקב כך, גדל ההיצע הכולל ב־5 אחוזים בלבד. ההיצע לשוק המקומי לצריכה גדל בשני אחוזים בלבד ; שכן, היצוא גדל פי שלושה וכמות העודפים אשר הוצאה מהשווקים הוכפלה לעומת הכמות בתשכ"ד. על אף גידול ניכר בסובסידיות הביא הגידול בהיצע לירידה במחירים ליצרן בשיעור 2.4 אחוזים.

בתשכ"ה חלה ירידה בייצור ירקות, זיתים ובננות. צמצום תפוקת הירקות ב־12 אחוזים (לוח י"א-5) נבע ממספר גורמים : ירידת הרווחיות בתשכ"ה, עקב ירידת המחירים ליצרן אשר נגרמה מחמת כמויות שיא של עודפים ; הורדה במחירים המובטחים לעודפים של הירקות העיקריים בתקופת שיא העונה בתשכ"ה ; והגברת הפיקוח של מועצת הירקות על שטחי המזרע, לשם מניעת חריגה ממכסות השטח המוקצבות. מסיבות אלו צומצמו שטחי הירקות העיקריים בשיעורים שבין 7 ל־20 אחוזים. במחירי הירקות ליצרן חלה עלייה בשיעור 19 אחוזים, לעומת ירידה באחוז אחד בתשכ"ד.

תפוקת הזיתים ירדה ב־47 אחוזים לאחר יבול שיא בתשכ"ד. בענף זה קיימות תנודות חריפות ביבולים, ובדרך כלל, לאחר שנת יבול גבוה באה שנת יבול דל.

לוח י"א-7

תפוקת נכסי הייצור בחקלאות, לפי הענף, תשכ"ד ותשכ"ה *

העלליה או הירידה מתשכ"ד לתשכ"ה (-)			הערך במחירים שוטפים	
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ה	תשכ"ד**
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)	
5.5	-17.1	-12.5	2.1	2.4
10.5	-8.8	0.8	38.4	38.1
—	—	—	—	22.8
בעלי חיים				
מטעים				
שינוי במלאי מוצרי ביניים				
סך כל תפוקת נכסי הייצור				
10.2	-41.9	-36.0	40.5	63.3
במשקים החקלאיים				
ייצור				
13.5	2.0	15.8	17.6	15.2
10.4	-25.2	-17.5	8.5	10.3
13.8	-29.3	-19.5	3.3	4.1
השבחת קרקע ושימורה				
ניקוז, מרעה ושונות				
סך כל תפוקת נכסי הייצור				
12.6	-11.8	-0.7	29.4	29.6
במפעלי פיתוח ציבוריים				
11.3	-32.4	-24.8	69.9	92.9
סך כל תפוקת נכסי הייצור				

* ההבדל בין נתוני לוח זה לבין אלה המופיעים בלוח י"א-18 נובע משימוש במקורות שונים.
** נתונים מתוקנים.
ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מטעי הבננות בתשכ"ה טרם התאוששו מפגיעת הקרה בתשכ"ד. דבר זה התבטא בירידה ניכרת בהיצע בעקבות הירידה ביכול הממוצע. ירידת ההיצע לוותה בעליית מחירים ליצרן בשיעור 48 אחוזים.

3. התשומה

(א) השינויים בתשומה

בתשכ"ה חלה האטה ניכרת בגידול התשומה. היא נבעה בחלקה מצמצום מכוון של התפוקה בענפים מסויימים; ובחלקה היא היתה תוצאה של ירידת היבולים. לפיכך הואט גידול שטחי העיבוד לעומת הגידול בתשכ"ד. השתנה גם הרכב שטחי המזרע — ירד שטח הגידולים עתירי התשומה ופחתה תפוקת נכסי הייצור (לוח י"א-7). כתוצאה מכך הסתכם הגידול הריאלי בכלל התשומות הקנויות מסקטורים אחרים (להוציא תשומות עבודה והון קנויות) ב-2.9 אחוזים (לוח י"א-8), לעומת כ-7 אחוזים בתשכ"ד.

לוח י"א-8

תשומות החומרים והשירותים בחקלאות, לפי המקור, תשכ"ד ותשכ"ה

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ה	תשכ"ד*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
קניות מסקטורים אחרים					
0.8	-2.1	-1.4	184.1	186.6	מספוא
3.7	15.1	19.4	27.7	23.2	דשנים
13.9	-3.9	9.5	4.6	4.2	זרעים
—	0.6	0.6	16.6	16.5	חומרי הדברה ותרופות
9.9	8.1	18.8	46.8	39.4	מים
4.2	14.0	18.8	55.0	46.3	חומרי אריזה
4.6	5.0	9.8	31.3	28.5	הובלה
4.5	0.9	5.4	33.2	31.5	חלקי חילוף, תיקונים וכלים קטנים
—	6.0	6.0	17.6	16.6	דלק וחשמל
5.9	13.5	20.2	12.5	10.4	שירותים
—	—	—	15.3	15.3	מיסים
—	-11.3	-11.3	6.3	7.1	שונות
2.9	2.9	6.0	451.0	425.6	סך הכול
5.1	3.2	8.5	456.8	421.2	הוצאות עבור תשומות אחרות**
4.0	3.1	7.2	907.8	846.8	סך הכול

טך הכול

הוצאות עבור תשומות אחרות **

טך הכול

* נתונים מתוקנים.

** כולל שירותים 2, 8, 14, 15, כלוח י"א-1.
חמקור: חלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח י"א-9

תשומת המים בחקלאות, תשי"ט עד תשכ"ה

היחידה	תשי"ט	תשי"ך	תשכ"א	תשכ"ב	תשכ"ג	תשכ"ד	תשכ"ה
שטח השלחין	1,235	1,305	1,360	1,415	1,470	1,465	1,555
אלפי דונמים							
כמות המים	990	1,060	1,025	1,125	1,140	1,020	1,103
מיליוני מ"ק							
כמות המים לדונם שטח שלחין	802	812	754	795	776	696	709
מטר מעוקב							
מדד	100	101	94	99	97	87	88
שנה גשומה (+)	—	—	+	—	—	+	+
או שחונה (—)							

ה מק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

סך כל תשומת העבודה, על פי אומדן המבוסס על נורמות, ירד ב־3 אחוזים¹. ירידה זו נגרמה בשל הירידה בתשומת העבודה של המועסקים שאינם שכירים בשיעור 4 אחוזים ואילו בתשומת העבודה השכירה חל גידול ב־1.5 אחוזים². תשומת העבודה ירדה בענף הירקות ובענף המספוא, ענפים שבהם צומצמו השטחים, ובמיוחד בשטחי הגידולים עתירי העבודה, כגון: עגבניות למאכל, מלפפונים ובצל. כן חלה ירידה קלה בתשומת העבודה בענף המטעים בגלל ירידת מה של השטח המניב וירידה ביבול הפיזי הממוצע; גם תשומת העבודה במספוא שלחין פחתה עקב צמצום שטחי המורע.

הירידה בתשומות המספוא הקנוי (בשיעור 2.1 אחוזים) נגרמה מחמת צמצום ניכר בתפוקת הברשר, המצריך תשומה גבוהה, יחסית, של מספוא קנוי.

לוח י"א-10

השטח המעובד * בתשכ"ה

אחוז העלייה או הירידה (-)		השטח המעובד	
מתשיט לתשכ"ה	מתשכ"ד לתשכ"ה	החלק בכלל השטח המעובד	מספר הדונמים
(אחוזים)	(אחוזים)	(אלפים)	
ב ע ל **			
-8.2	—	54.7	2,290
64.7	—	0.6	28
12.2	-4.6	5.0	208
-10.7	0.9	2.6	109
-8.2	-0.4	62.9	2,635
ש ל ח ין			
42.3	3.7	10.1	420
48.6	3.7	5.2	220
17.5	11.3	13.1	550
10.3	5.4	5.1	215
28.2	—	1.4	59
9.6	—	2.2	91
25.9	6.1	37.1	1,555
2.1	1.9	100.0	4,190

* שטח הנירולים.

** לרבות שטחים בהשקית עור.

*** הנתונים לנבי מטעים אינם כוללים עקירה, שנעשתה במשך השנים האחרונות.

ח כ מ ו ר: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ האומדן לפי נורמות לשנה קלנדרית מורה על ירידה באחוז אחד בלבד בתשומת העבודה בתשכ"ה. ההפרש בין האומדנים לשנה חקלאית ולשנה קלנדרית נובע מאיחור בתחילת קטיף ההדרים בחודשים נובמבר ודצמבר 1964, לעומת החודשים המקבילים ב־1965.

² השינוי בתשומת העבודה, לפי סוגי המועסקים, מסתמך על אומדני בנק ישראל, ראה פרק י', "השכר", לעיל.

הגידול בתפוקה וביצוא ההדרים גרר גידול בקניות חומרי אריזה והובלה. תשומת הדשנים גדלה ב־15 אחוזים. לעומת גידול ב־2 אחוזים בתשכ"ד. גידול זה נגרם בשל העלייה בשיעור 6 אחוזים בשטחי השלחין — שהם עתירי דשנים ביחס לשטחי בעל — וכן עקב התבגרות המטעים ושפע המשקעים אשר הגבירו במיוחד את צריכת הדשנים החנקניים.

סך כל תשומת המים גדל ב־8.1 אחוזים והתשומה ליחידת שטח עלתה ב־2 אחוזים (לוח י"א-9). הגידול בתשומת המים והרחבת שטחי השלחין (לוח י"א-10) נתאפשרו עקב הגדלת התפוקה של המוביל הארצי. הגדלת תשומת המים לדיונים הינה תוצאה, בין השאר, מהתבגרות המטעים, מהעלייה בטמפרטורה הממוצעת בחודשי הקיץ בתשכ"ה, לעומת תשכ"ד, ומשינוי בהרכב הגידולים בשלחין, אשר התבטא בעליית משקל הגידולים עתירי מים, כגון מטעים. מחיר המים עלה בתשכ"ה ב־10 אחוזים, עם זאת עלתה התמיכה הישירה ב־100 אחוזים. הגדלת הסובסידיה למים הינה בעיקר תוצאה מהגדלת כמות המים שמקורה במוביל הארצי, בו שיעור התמיכה גבוה. הסובסידיה הישירה למים היתה בתשכ"ה למעלה מ־28 אחוזים מערך תשומת המים לחקלאות, לעומת כ־17 אחוזים בתשכ"ד.

הכפלת התמיכה הישירה למים, שהינה רק חלק מן התמיכה הכוללת¹ במחירם, מביאה להגדלת השימוש בהם מעבר לכמות הכדאית מבחינה כלכלית, ומרחיבה את הפער בין כמותם המבוקשת, לכמות הניתנת להפקה במפעלי המים הקיימים במחיר הנוכחי. מצב זה מחייב המשך קיומו של קיצוב קפדני של המים, באמצעים מינהליים, הפוגע בהקצאה היעילה של גורם ייצור זה בין יצרנים, ישובים, אזורים ובין ענפים שונים.

(ב) הפריון

בפריון גורמי הייצור, המתבטא ביחס שבין גידול התוצר הגולמי הריאלי לבין הגידול בתשומות ההון והעבודה², חלה ירידה ב־1.5 אחוזים לעומת עלייה ב־8 אחוזים בתשכ"ד³ וגידול ב־7.1 אחוזים במוצק בין השנים 1950 עד 1959. בפריון הכולל המתבטא ביחס שבין הגידול הריאלי בתפוקה הכוללת לבין גידול התשומה הכוללת (חומרים, שירותים, הון ועבודה) חלה בתשכ"ה ירידה באחוז אחד, לעומת גידול ב־7 אחוזים בתשכ"ד. הירידה בפריון בתשכ"ה אינה מוסברת במלואה, שכן לא ארעו פגעי טבע בולטים, ולא נודעה סיבה שניתן לאתרה ולקבוע את השפעתה על הירידה בפריון. נראה, כי בחלקה ניתן לתלות אותה בירידה בניצול המבנים לפיטום עופות ובקר — בגלל הירידה בתפוקת הבשר אשר נגרמה בחלקה מחמת המחלות שפגעו בענף הלול — בירידה ביבול הממוצע בגידולי השורש למיניהם, בדגנים ובקטניות ובירידת היבולים במרבית הפירות הנשירים והזיתים, לאחר שאלה הניבו בתשכ"ד יבולי שיא ללא תקדים. כמו כן, חלה ירידת יבולים בבגנות ומספר גידולים בעלי חשיבות משנית אשר נפגעו מן הקרה בתשכ"ד וטרם התאוששו ממנה בתשכ"ה.

לעומת הירידה ביבול הממוצע בגידולים שנמגנו לעיל, חלה עלייה ביבול הממוצע בהדרים, בחלק מגידולי השדה ובתנובת החלב לפרה.

¹ ב־1965 עלתה התמיכה שאינה ישירה על התמיכה הישירה. מתוך תקציב הוצאה על תמיכות במים בשנת 1966 בסך 33 מיליון ל"י, 15 מיליון ל"י הינם הוצאה על תמיכה ישירה ואילו 18 המיליון הנותרים נועדו לכיסוי הוצאות אחרות המחושבות על בסיס הוצאות ההון המשוערות של מיתקני הפקת המים, שאינן מכוסות מההכנסות ממכירת מים במחיר המים הנוכחי.

² לפירוט ההגדרות ואופן החישוב ראה: בנק ישראל, נספח לדין וחשבון 1963, ירושלים, דצמבר 1964.

³ בהסתמך על אומדן לפי גורמות של תשומת העבודה. לפי אומדן זה חלה ירידה ב־3 אחוזים בתשומת העבודה, בעוד שלפי נתוני סקרי כוח האדם היה בה גידול ב־5 אחוזים. בהתחשב בשיעור השינוי בתשומת העבודה, לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מדדי הפריון היו שליליים בשיעורים שבין 5 ל־6 אחוזים.

4. ההכנסות

(א) כלל ההכנסות

ההכנסה שנוצרה בחקלאות בתשכ"ה גדלה ב-46 מיליון ל"י — לעומת גידול ב-52 מיליון ל"י בתשכ"ד — והסתכמה ב-710 מיליון ל"י. שיעור הגידול היה 6.8 אחוזים — לעומת גידול ב-8.5 אחוזים בתשכ"ד. בעוד שהגידול בהכנסות בתשכ"ד נבע מגידול כמותי בתוצר ומירידת מחירו, הרי בתשכ"ה גדלו ההכנסות כתוצאה מעליית מחירי התוצר בלבד. לכן לא השתקפה הירידה בגידול התוצר הריאלי בתשכ"ה (ירידה ב-2.5 אחוזים, לעומת גידול ב-17 אחוזים בתשכ"ד), בהאטת הגידול בהכנסות באותו שיעור.

השינויים במחירי התפוקה והתשומה היו בתשכ"ה לטובת החקלאות. בעקבות צמצום ההיצע עלו מחירי התפוקה מהר יותר מעליית מחירי התשומה. תהליך זה היה, כאמור, הגורם המכריע לגידול בהכנסה. מחירי התוצר הנקי (ליצרן) עלו ב-9.5 אחוזים לעומת ירידה ב-7.5 אחוזים בתשכ"ד. עליית מחירי התוצר היתה מורכבת מעליית מחירי התפוקה ב-6.8 אחוזים ומעלייה איטית יותר במחירי סך כל התשומה, אשר עלו ב-4.0 אחוזים. מחירי התשומה הקנויה, להוציא שכר עבודה והון, עלו ב-2.9 אחוזים בלבד.

ההכנסה הכוללת מהחקלאות, לרבות פיצויי הבצורת שפחתה, גדלה בתשכ"ה ב-43 מיליון ל"י לעומת 42 מיליון ל"י בתשכ"ד. שיעור הגידול היה 6.5 אחוזים — בדומה לשיעור הגידול בתשכ"ד.

ההכנסה הנקייה שמומשה¹ עלתה ב-51 מיליון ל"י, לעומת ירידה ב-14 מיליון ל"י בתשכ"ה, והסתכמה ב-434 מיליון ל"י, לעומת 383 מיליון ל"י בתשכ"ד, גידול ב-13 אחוזים, לעומת ירידה ב-3 אחוזים בתשכ"ד. העלייה בהכנסה שמומשה בשיעור העולה על עליית ההכנסה בכללותה, היא תוצאה מגידול חלקה של התפוקה המשווקת וירידת חלקה של תפוקת נכסי הייצור החקלאיים.

סך התמיכות הישירות לחקלאות עלה במיליון ל"י והסתכם ב-129 מיליון ל"י בתשכ"ה (לוח י"א-11). אך בהרכבן חל שינוי: היתה ירידה בסך כ-5 מיליון ל"י בתמיכות לתפוקה וצמצום התמיכות לנפגעי קרה ובצורת בסך 2.4 מיליון ל"י. מאידך גיסא, היתה עלייה ב-8 מיליון ל"י בתמיכות לגורמי הייצור. הקטנת התמיכות לתפוקה נבעה מצמצום שיעור הסובסידיות ליחידת תפוקה לגבי חלק מהמוצרים במסגרת המדיניות לצמצום התמיכות בתפוקה והמרתן בהעלאות מחירי השוק.

עיקר הירידה בתמיכות לתפוקה היא בצמצום התמיכות לביצים, בשר עוף ובקר, מטעים, טבק ומדגה. התמיכה למים עלתה ב-7 מיליון ל"י והסתכמה ביותר מ-13 מיליון ל"י. כאמור, עובדה זו היא תוצאה מהגדלת הצריכה באזורי מים יקרים, אשר התאפשרה עקב הגדלת תפוקת המוביל הארצי. כמו כן חלה עלייה ניכרת בתמיכות למספוא, אשר התבטאה בגידול ב-17 אחוזים בשיעור הסובסידיה. עליית הסובסידיה לירקות נועדה לתמיכה ביצוא ולעודפי תפוחי אדמה. מאידך גיסא, הוקטנו התמיכות לעודפי ירקות, בגלל הירידה בכמות העודפים והנמכת מחיריהם המובטחים בשיא העונה. בתשכ"ה כמעט שלא ניתנו פיצויים לנפגעי בצורת וקרה.

סך התמיכות הישירות היו 18 אחוזים מההכנסה הכוללת מהחקלאות לעומת כ-19 אחוזים בתשכ"ד. שיעור הסובסידיות מהכנסות בעלי המשקים ירד מ-27 אחוזים בתשכ"ד ל-26 אחוזים בתשכ"ה. יש להדגיש, שאין לראות בכל סכום הסובסידיות תמיכה בחקלאות משום שהן גם מביאות להוזלת המחיר לצרכן, מאידך גיסא, אין התמיכות הכספיות הישירות מהוות את כלל התמיכות לחקלאות אלא הן אחת מצורות התמיכה וההקלות המכוונות להעלאת הכנסות החקלאים,

¹ Realized Net Income — ההכנסה הנקייה של בעלי המשקים למעט ההכנסה הזקופה מתפוקת נכסי הייצור ומהגידול במלאי.

הסובסידיות לחקלאות, תשכ"ד ותשכ"ה

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה			תשכ"ה	תשכ"ד*	
שיעור הסובסידיה ליחידת תפוקה	כמות התפוקה	ערך הסובסידיה			
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
-9.4	2.2	-7.4	25.0	27.0	ביצים
-20.4	-1.4	-21.5	5.5	7.0	עופות
-2.6	5.9	3.1	32.8	31.8	חלב בקר
-62.5	-5.9	-64.7	1.2	3.4	בשר בקר
-12.3	-14.5	-25.0	0.3	0.4	חלב צאן
-8.5	0.6	-8.0	2.3	2.5	דגים
-26.6	31.2	-3.7	10.3	10.7	כותנה
8.4	-2.7	5.5	11.6	11.0	ירקות ותפוחי אדמה
-40.1	-4.0	-42.5	2.3	4.0	פירות
65.6	20.8	100.0	1.2	0.6	בוטנים
-88.5	73.6	-80.0	0.3	1.5	טבק
119.7	17.0	157.1	3.6	1.4	חיטה
—	—	40.0	1.4	1.0	ממחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית
-6.3	2.0	-4.4	97.8	102.3	סך כל הסובסידיה לתפוקה
16.6	-5.5	10.2	15.1	13.7	מספוא
85.1	8.1	100.0	13.2	6.6	מים
1.6	9.7	11.5	2.9	2.6	דשנים
34.4	1.4	36.3	31.2	22.9	סך כל הסובסידיות לגורמי ייצור
—	—	-92.3	0.2	2.6	פיצויי בצורת ונוקי קרה
—	—	1.1	129.2	127.8	סך כל הסובסידיות

* נתונים מתוקנים.

ה מקור: משרד החקלאות, הסוכנות היהודית ורשות החשב הכללי.

בצידם של האמצעים האחרים, כגון: הגנה מפני יבוא, שיעורי מיסוי נמוכים על מוצרים המיועדים לחקלאות, תנאי מימון נוחים וכדומה.

(ב) הכנסות גורמי הייצור

השכר הממוצע לשעת עבודה של שכיר בחקלאות עלה בתשכ"ה ב-5.4 אחוזים. סך כל תשלומי השכר גדלו ב-7 אחוזים, בגלל גידול בתשומת העבודה השכירה ב-1.5 אחוזים, והם הסתכמו ב-161 מיליון ל"י לעומת כ-150 מיליון ל"י בתשכ"ד.¹ תשלומי הריבית ודמי החכירה גדלו ב-5 מיליון ל"י בערך, והסתכמו ב-46 מיליון ל"י. העובדה שסך תשלומי הריבית של החקלאות הינם נמוכים אף ביחס לגודל החוב המוסדי בלבד, נעוצה בעיקר בכך, שעל מרבית החוב לסוכנות עדיין אין גובים ריבית, עקב אי חתימת חוזה הביסוס.

הכנסת בעלי המשקים עלתה בתשכ"ה ב-28 מיליון ל"י והסתכמה ב-503.6 מיליון ל"י, לעומת עלייה ב-17 מיליון ל"י בתשכ"ד. שיעור הגידול בתשכ"ה עלה במקצת על שיעור הגידול בתשכ"ד והסתכם ב-5.9 אחוזים בקירוב. הגידול בהכנסה מחקלאות למועסק שאינו שכיר הסתכם ב-9 אחוזים. הוא היה נמוך משיעור הגידול בהכנסה למועסק בשאר ענפי המשק. (לוח י"א-12).

לוח י"א-12

שיעור הגידול בהכנסה בחקלאות לעומת ההכנסה בשאר ענפי הכלכלה, 1959 עד 1965 *

ממוצע שנתי לכל התקופה	מ'1959 ל'1960	מ'1960 ל'1961	מ'1961 ל'1962	מ'1962 ל'1963	מ'1963 ל'1964	מ'1964 ל'1965	ממוצע שנתי לכל התקופה
ההכנסה הכוללת מחקלאות	7.6	13.8	13.4	20.3	7.0	6.9	11.5
במחירים ליצרן							
הכנסות בעלי המשקים	10.2	18.4	15.9	21.9	3.3	5.9	12.6
מן החקלאות							
ההכנסה הממוצעת מחקלאות	6.7	18.7	25.3	17.4	5.4	9.0	13.7
למועסק שאינו שכיר							
ההכנסה הממוצעת למועסק	7.8	12.6	11.6	17.0	7.9	14.9	12.0
בשאר ענפי הכלכלה							
השנה	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
ההכנסה הממוצעת מחקלאות							
למועסק שאינו שכיר בחקלאות							
כאחוז מההכנסה הממוצעת							
למועסק בשאר ענפי הכלכלה	79.7	78.8	83.1	93.3	93.6	91.4	86.6

* השוואה בין שיעורי השינוי לבין הנתונים המופיעים בדו"ח 1964 נובע משימוש בנתונים על הכנסות החקלאים לשנים קלנדריות לצורך השוואה נכונה יותר עם הנתונים לכלל המשק.

הערות:

לוח מפורט והסבר לאופן החישוב — כנסת לדו"ח בנק ישראל, 1965.

¹ נתונים אלו שונים מהנתונים בפרק י', "השכר", שם מתייחסים הנתונים לשנה קלנדרית.

הגידול בהכנסה למועסק שאינו שכיר בחקלאות בשנים האחרונות נעוץ בעלייה בתשומות ההון, בפריון ובתנודות המחירים. דבר זה התבטא ב־6 השנים האחרונות בעליית ההכנסה למועסק שאינו שכיר בשיעור שנתי ממוצע של 13.7 אחוזים, לעומת 12.0 אחוזים בהכנסה למועסק בשאר ענפי המשק (לוח י"א-12).

היחס בין ההכנסה מחקלאות למועסק שאינו שכיר לבין ההכנסה למועסק ביתר ענפי המשק¹ ירד בתשכ"ה ל־87 אחוזים, לעומת 91 אחוזים בתשכ"ד ו־80 אחוזים בתשי"ט. עלייה ברורה ביחס ההכנסות מחקלאות לעומת יתר הענפים בתקופת 6 השנים האחרונות התרחשה רק בשנים 1962 ו־1963. ירידת יחס זה המסתמנת בשנתיים האחרונות היא על אף הצמצום שחל במספר המועסקים בחקלאות שאינם שכירים.

מגמה של ירידה בתשומות העבודה של בעלי המשקים ובני משפחותיהם מסתמנת כבר מספר שנים. אם כי נעדרים נתונים מהימנים על ממדיה, נראה, כי היא תוצאה של מספר תהליכים המתרחשים בעת ובעונה אחת:

(1) בקיבוצים חלה הרחבה יחסית של פעילות לא חקלאית, אשר שאבה, כנראה, בחלקה כוח אדם מן החקלאות מבלי שהדבר מנע המשך גידולו של הייצור החקלאי, הודות להשקעות במיכון ובציוד חקלאי והודות לשיפורים הטכנולוגיים שהוכנסו בקצב מזורז לשם "חיסכון בידיים עובדות".

(2) במשקים משפחתיים, במיוחד באזורים הקרובים למרכזי היישוב והתעסוקה, הביא הביקוש המוגבר לעובדים בשנים האחרונות למעבר של מועסקים מחקלאות לענפים אחרים, מחוץ ליישובים. תהליך זה, אשר ניכר במיוחד במושבי ההתיישבות החדשה, איפשר לחלק אחר מן המתיישבים אשר העדיף להמשיך בחקלאות, להגביר את תעסוקתם בחקלאות ולהגדיל את הכנסתם באמצעות ניצול הקרקע והמים של בעלי המשקים שנטשו את החקלאות.

תהליכים אלה יצרו מספר בעיות בתחומים החברתיים והכלכליים: מתיישבים שאינם עוסקים בחקלאות נהנים מדמי חכירה עבור זכותם לקרקע ולמים, זכות שהוענקה להם מטעם מוסדות הציבור, כחקלאים; מתגבר אי השוויון — בתוך האגודות השיתופיות ובין יישוב אחד למשנהו — בכמות אמצעי הייצור שברשות המתיישבים המתפרנסים, למעשה, מן החקלאות; מתגלים ניגודים בין חקלאים ללא-חקלאים ביחס לקיום שירותי ייצור, בתחומי יישוב אחד ואגודה אחת. אך תופעות אלה מלוות לרוב גם בעליית רמת ההכנסה הממוצעת ובעליית הפריון. הנטייה בקרב הגורמים המוסדיים היא לפתור בעיות אלה בדרך של חקיקה, אשר תאפשר הרחקת מתיישבים שאינם חקלאים מן המושבים.

5. הון ומימון

(א) ההשקעות בחקלאות

ערך כלל ההשקעה הגולמית בחקלאות ובמפעלי פיתוח ציבוריים פחת בתשכ"ה ב־34 מיליון ל"י — ירידה ב־13 אחוזים (ראה לוח י"א-13). הירידה הריאלית היתה בשיעור 18 אחוזים. היא נבעה מאי גידול במלאי בתשכ"ה לאחר שבתשכ"ד הוא עלה ב־23 מיליון ל"י וכן מצמצום העבודה במפעלי מים הקשורים במוביל המים הארצי, אשר שלבו הראשון הסתיים עוד בתשכ"ד. היקף הירידה בהשקעות במוביל הארצי בתשכ"ה הגיע ל־11 מיליון ל"י לאחר שגם בתשכ"ד היתה ירידה בכ־40 מיליון ל"י.

¹ בחישוב זה יש לקחת בחשבון מספר הטיות והסתייגויות, אשר מחוסר נתונים לא נלקחו בחשבון בעת עריכת האומדן. (א) יחס זה מוטה כלפי מטה, בגלל אי ניכוי רווחי הסקטור הציבורי מהכנסות המועסקים בשאר ענפי המשק, וכן משום שבמספר המועסקים בשאר ענפי המשק נכללו רק המועסקים האזרחיים. (ב) יחס זה עלול להיות מוטה כלפי מעלה בגלל ההסתמכות על ההכנסה הלאומית הנקייה לאחר ההתאמות, מאחר שההכנסה הלאומית אחרי התאמות קטנה יותר מאשר סך כל התוצר לפי ענפים, נובע מכך שהתוצר למועסק אשר שימש לצורך חישוב ההכנסה למועסק בחקלאות מוטה כלפי מעלה, ולכן גם היחס עלול להיות מוטה כלפי מעלה.

אומדן ההשקעה הגולמית בחקלאות, תשכ"ד ותשכ"ה

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ד לתשכ"ה			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ה	תשכ"ד*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
במשקים חקלאיים					
10.5	-8.8	0.8	38.4	38.1	מטעים
5.5	-17.1	-12.5	2.1	2.4	בעלי חיים
4.6	-23.3	-19.8	27.2	33.9	מבני משק שונים
2.3	10.5	13.1	62.1	54.9	ציוד ומכונות
—	—	—	—	22.8	השקעה במלאי מוצרי ביניים
סך הכול					
5.2	-18.9	-14.7	129.8	152.1	במשקים חקלאיים
במפעלי פיתוח ציבוריים					
4.3	-17.4	-13.9	70.9	82.3	מפעלי מים
ייצור, הכשרת קרקע, ניקוז, חוות ניסיונות, מרעה טבעי וכדומה					
12.4	-11.6	-0.6	30.9	31.1	
סך הכול					
6.6	-15.8	-10.0	101.8	113.4	במפעלי פיתוח ציבוריים
5.8	-17.6	-12.8	231.6	265.5	סך הכול כללי

* נתונים מתוקנים.
המקור: חלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המדור למדידת המשק הלאומי.

בהשקעה במשקים חקלאיים חלה ירידה ריאלית ב-19 אחוזים לעומת עלייה ריאלית ב-30 אחוזים בתשכ"ד¹, עלייה אשר נבעה מגידול במלאי והשקעות במכונות וציוד. ההשקעה הגולמית הריאלית במטעים ירדה בתשכ"ה ב-9 אחוזים, ואילו ההשקעה הגולמית בהתחשב בגרט מוקדם ירדה בתשכ"ה, במחירים קבועים, ב-24 אחוזים. ירידה זו התבטאה בצמצום שיעור הגידול במלאי ההון הגולמי במטעים. במלאי הון זה חלה עלייה ריאלית בתשכ"ה ב-4.6 אחוזים בלבד — לעומת שיעור גידול ממוצע העולה על 9 אחוזים בין השנים תשט"ז—תש"ך ושיעור גידול

¹ ייתכן כי הירידה בהשקעה הגולמית במשקים חקלאיים בתשכ"ה אינה משקפת למעשה את מלוא הירידה בתוספת נכסי ייצור במשקים, שכן נגרסו השקעות מסויימות בטרם שהופחתו במלואן, בגלל ירידת רוחיותן. לפי אומדן גם, הגריטה המוקדמת במטעים, הסתכמה מאז תשכ"ב ב-19 מיליון ל"י ובתשכ"ה בלבד ב-6.6 מיליון ל"י.

לוח י"א-14
מלאי ההון היצרני בחקלאות*, 1964 ו-1965

(מחירים שוטפים)

מלאי ההון הנקי					מלאי ההון הגולמי					נכסים קבועים מטעים מבני משק, רשתות השקיה ומפעלי מים מקומיים מכונות וציוד בעלי חיים*** סך הכול נכסים שוטפים מלאי שוטף**** סך הכול כללי
העלייה או הירידה (-) מ־1964 ל־1965			מלאי ההון 1965	מלאי ההון** 1964	העלייה או הירידה (-) מ־1964 ל־1965			מלאי ההון 1965	מלאי ההון** 1964	
בערך	בכמות	במחיר			בערך	בכמות	במחיר			
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
9.9	2.3	12.4	658.5	586.0	9.9	4.6	15.0	927.6	806.4	
7.2	1.7	9.0	605.9	555.8	7.2	2.6	10.0	966.9	879.2	
3.5	7.9	11.7	247.2	221.3	3.5	9.0	12.8	406.8	360.6	
4.7	1.2	6.0	281.1	265.2	4.7	0.8	5.5	279.8	265.2	
7.4	2.5	10.1	1,792.7	1,628.3	7.6	3.8	11.7	2,581.1	2,311.4	
4.6	3.8	8.6	337.6	310.9	4.6	3.8	8.6	337.6	310.9	
6.9	2.8	9.9	2,130.3	1,939.2	7.2	3.8	11.3	2,918.7	2,622.3	

* להוציא קרקע ונכסים כספיים (מזומנים ופיקדונות, ניירות ערך, זכויות, חייבים וכדומה).

** נתונים מתוקנים.

*** אינו כולל מלאי עופות לכשר ודגים.

**** אומדן לסוף שנה חקלאית, בעוד שיתר הנתונים הם לסוף שנת הלוח.

המקור: כנסים קבועים: דיר א. 9. נעתון (נתונים שלא סודסמו).

מלאי שוטף: אומדני בנק ישראל בהסתמך על מ. חיים, "אומדן מלאי ההון השוטף והביקוש לחון חוזר בחקלאות הישראלית — תשכ"ד" משרד החקלאות, האגף למסר וייעוץ כלכלי.

נובמבר 1968.

יתרת החוב המופדי של החקלאות, 1964 ו-1965

העליה או הירידה (-) מ-1964 ל-1965		1965		1964	
לרבות הפרשי הצמדה	למעט הפרשי הצמדה	לרבות הפרשי הצמדה	למעט הפרשי הצמדה	לרבות הפרשי הצמדה	למעט הפרשי הצמדה
(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)
8.2	95.7	8.3	96.1	1,272.3	1,258.5
7.5	66.0	7.5	66.0	943.5	943.5
2.1	3.7	2.6	4.1	176.8	163.0
1.1	1.2	1.2	1.2	107.3	98.3
3.7	2.5	4.7	2.9	69.5	64.7
—	—	18.2	12.9	—	83.8
—	—	58.6	9.2	—	24.9
—	—	50.0	5.1	—	15.3
—	—	4.1	1.2	—	28.0
12.6	27.2	12.8	27.3	242.8	240.3
13.6	26.8	13.9	26.9	223.2	220.7
2.1	0.4	2.1	0.4	19.6	19.6
8.8	122.9	9.0	123.4	1,515.1	1,498.8
				1,392.2	1,375.4

לזמן ארוך¹

1. לסוכנות היהודית²

למוסדות כספיים³

2. לבנק החקלאות לישראל

3. מזה: אמצעים עצמיים

4. פיקדונות הממשלה

5. לקרנות ולמוסדות כספיים למימון חקלאי⁴

6. למוסדות כספיים אחרים

7. למוסדות בנקאיים מפיקדונות הממשלה

8. למוסדות אחרים⁵

לזמן קצר⁶

9. למוסדות בנקאיים מאמצעיהם⁷

10. למוסדות בנקאיים מפיקדונות הממשלה

סך הכול

- כלולים כאן סכומים של אשראי לזמן קצר, אשר אין אפשרות להפרידם מהחוב הערר נתונים.
- בנק ישראל. דיווח שבון, 1964. ירושלים, מאי 1965 עמוד 220, לוח י"א-14, הערה (2). הנתונים הם לשנה תקציבית.
- לפי ההגדרה בפרק י"ז, "המוסדות הכספיים", להלן.
- חלק ממקורותיהם הכספיים של אלה (בעיקר קרנות ההתיישבות) הינם "הון עצמי" של החקלאות. סכום זה לא נוכח מיתרת החוב של החקלאות למוסדות אלה.
- "גבול". קופות נמל וחברות ביטוח.
- כלולים כאן סכומים של אשראי לזמן בינוני וארוך, אשר באין נתונים, מספיקים, אין אפשרות להפרידם משאר סעיפי האשראי. מאידך גיסא, אין נכללים כאן סכומי האשראי לזמן קצר מהבנק לחקלאות אשר נכללו באשראי לזמן ארוך.
- כולל סכומי נכיון המימנה בבנק ישראל בסך 0.9 מיליון ל"י, ב-1964 2.2 מיליון ל"י ב-1965.
- כולל 5 מיליון ל"י, אשראי מפיקדונות הממשלה לעיבוד פורסים.
- נתקבל על ידי חייבור הסכומים הכלולים הפרשי הצמדה עם הסכומים שאינם כלולים הפרשי הצמדה בסעיפים המסומנים במקף.
- מספרים מתוקנים.

ה מקור: שורה 1 — דיווחות הסוכנות היהודית ותחשבתורות הציונית.

שורות 2, 3, 4 — בנק ישראל.

שורות 5, 6, 8 — פרק י"ז, "המוסדות הכספיים", וכן פרק י"ח, "הפיקדונות הכספיות של מוסדות הנמל והביטוח", בדיווח זה.

שורה 7 — בנק ישראל. דרך החישוב פורטה ב: בנק ישראל, נספח לדיווח שבון 1964, ירושלים, דצמבר 1965.

שורה 8 — בנק ישראל, סטאטיסטיקה של המוסדות הבנקאיים.

שורה 10 — משרד החקלאות ובנק ישראל.

ממוצע של 6 אחוזים בין השנים תשכ"א—תשכ"ד. מגמת הירידה בשיעור הגידול במלאי ההון הגולמי במטעים בולטת מאז תשי"ח. תהליך זה נובע במידה רבה מעודף היצע לשוק המקומי אשר פגע ברווחיות מרבית ענפי הפירות. מסיבות דומות ההשקעה בבעלי חיים הינה מצומצמת — 2.1 מיליון ל"י — והיתה בתשכ"ה ברמה של ההשקעה בתשכ"ד. השקעה זו הוסיפה פחות מאחוז אחד למלאי ההון הגולמי בבעלי חיים (לוח י"א-14) בדומה לתוספת בתשכ"ד. ירידת ההשקעה בבעלי חיים בשנים האחרונות מסבירה בחלקה את הצמצום בהשקעות במבני משק חקלאיים, אשר פחתו באופן ריאלי ב-25 אחוזים והסתכמו ב-14 מיליון ל"י בתשכ"ה. סיבה אחרת למגמת הירידה בסעיף זה נעוצה בריכוז פעולות מסויימות אשר נעשו בעבר בכל ישוב חקלאי בנפרד והנעשות כיום במסגרת אזורית או מחוזית כגון: מכוני תערובת, אסמים וכדומה.¹ עלייה ניכרת היתה בהשקעה במכונות וציוד אשר הסתכמו בתשכ"ה ב-62.1 מיליון ל"י. עלייה זו נעוצה בהגברת ההשקעות בציוד מחליף עבודה, עקב ירידת מחירו היחסי של הציוד בשנתיים האחרונות בהשוואה לשכר העבודה. בעוד שהשכר לשעת עבודה בחקלאות עלה בשנתיים האחרונות ב-22 אחוזים, עלו מחירי הציוד ב-4 אחוזים בלבד.

בערך ההשקעה במפעלי פיתוח ציבוריים היתה ירידה בשיעור 10 אחוזים בקירוב. במונחים ריאליים הסתכמה הירידה ב-16 אחוזים. היא נגרמה בשל ירידת ההשקעות במוביל הארצי, ובשל ירידה בהשקעות בניקוי, הכשרת קרקע וייעור. כלל ההשקעות במשקים חקלאיים בתשכ"ה הביאו לגידול במלאי ההון הגולמי הקבוע, המהווה מודד לכושר הייצור החקלאי, בפחות מ-4 אחוזים ולגידול במלאי ההון הנקי במלאי בשיעור 2.8 אחוזים — שיעורי גידול נמוכים במקצת משיעורי הגידול בתשכ"ד. מלאי ההון השוטף גדל בשיעור דומה לגידול במלאי ההון הקבוע, אך היה נמוך בהרבה משיעור הגידול בתשכ"ד, שהסתכם ב-12 אחוזים. למרות אי גידול בתפוקה החקלאית הכוללת בתשכ"ה גדל המלאי השוטף ב-4 אחוזים בקירוב. גידול זה נבע מגידול התפוקה של ענפים בעלי מרכיב מלאי הון שוטף גבוה, כגון: הדרים ובעלי חיים, וירידה בתפוקתם של ענפים בעלי מרכיב מלאי שוטף נמוך, כגון: ירקות וגידולי שדה.

(ב) החוב המוסדי

יתרת החוב המוסדי של החקלאות (לרבות הפרשי הצמדה) גדלה ב-1965 ב-8.8 אחוזים! והגיעה ל-1,515 מיליון ל"י. משקלו של החוב לזמן ארוך ביתרת החוב המוסדי היה כ-84 אחוזים, והוא הסתכם ב-1,272 מיליון ל"י. כשלושה רבעים מהחוב לזמן ארוך מהווה החוב לסוכנות, הניתן בשער ריבית נוח ביותר.² יתרת החוב לבנק החקלאות הינה כ-14 אחוזים מהחוב לזמן ארוך. שארית החוב הינה למוסדות כספיים ובנקאיים שונים, לחברות ביטוח וקופות גמל. יתרת החוב המוסדי לזמן קצר גדלה ב-1965 ב-12.6 אחוזים והסתכמה ב-243 מיליון ל"י. כל החוב הינו למוסדות בנקאיים, אם כי חלק מחוב זה, ומהחוב לזמן ארוך הינו על אשראי שניתן מפיקדונות הממשלה ורשויות ציבוריות אחרות.

מתוך כלל יתרות החוב היו הפרשי הצמדה³ ב-1965 כ-16 מיליון ל"י, בדומה לגודלם ב-1964. אי הירידה בגודל הפרשי ההצמדה הינה תוצאה של הסדר אשר דחה את מועד פירעונם של ההפרשים ל-1966, לגבי סוגים מסויימים של לווים. בשער הריבית על סך האשראי המוסדי לחקלאות חלה, כנראה, ירידת מה ב-1965, שכן, תשלומי הריבית לסוכנות ירדו למרות שהחוב עלה; חלקו של החוב לסוכנות — שניתן בשער הריבית הנמוך ביותר — בסך יתרות החוב המוסדי

¹ כאשר השקעות אלו נעשות בקנה מדה אזורי או מחוזי הן מסווגות כהשקעות בתעשייה.

² שער הריבית על החוב לסוכנות, המהווה על פי סך הגביית בפועל מחולק ביתרת החוב לסוכנות, הגיע ב-1965 לפחות מאחוז אחד.

³ ראה: בנק ישראל, דין וחשבון, 1964, ירושלים, מאי 1965, פרק י"א, "החקלאות", עמוד 216 הערה 1. הערה זו מתייחסת למשמעות הנתון על גודל הפרשי ההצמדה. הפרשי הצמדה אלו הינם הפרשי ההצמדה לשער הדולר שנוצרו עקב הפיחות ב-1962, פירעונם נדחה ל-1965 בהתאם להמלצות "ועדת גבתי".

עלה; ואילו שער הריבית הממוצע על האשראי המוסדי ממקורות אחרים נשאר ברמה הנקבעת על פי ההסדרים המוסדיים או על פי החוק בהתאם לסוגי האשראי השונים, אשר לא השתנתה ב־1965. במחיר האשראי הלא מוסדי, אשר לפי סימנים שונים אינו מהווה חלק ניכר מסך ההתחייבויות, חלה עלייה בשנת 1965.

תוספת המימון המוסדי לחקלאות ב־1965 היתה בסך 123 מיליון ל"י לעומת 149 מיליון ל"י ב־1964 (לוח י"א-15). כ־78 אחוזים מתוספת המימון (96 מיליון ל"י) היו אשראי לזמן ארוך ולזמן בינוני. מתוספת המימון לזמן ארוך, יותר משני שלישים נתנה הסוכנות. כ־29 אחוזים מהתוספת נתנו מוסדות כספיים ובנקאיים שונים ורק כ־4.5 אחוזים נתן הבנק לחקלאות. בשנים האחרונות עולה תוספת המימון המוסדי לזמן ארוך על ההשקעה הנקייה בחקלאות

לוח י"א-16

מקורות המימון ושימושיהם, 1962 עד 1965

(מיליוני ל"י)

1965	1964	1963	1962	
א. מקורות				
96.1	117.0	79.9	58.9	1. הגידול באשראי המוסדי לזמן ארוך
95.2	83.9	71.3	63.2	2. זקיפה לבלאי
191.3	200.9	151.2	122.1	3. סיכום ביניים
27.3	31.5	-5.5	17.2	4. הגידול באשראי המוסדי לזמן קצר
218.6	232.4	145.7	139.3	5. סך כל מקורות המימון המאותרים
ב. שימושים				
129.8	152.1	114.6	118.5	6. השקעות גולמיות במשקים חקלאיים במשך השנה
26.7	18.4	54.6	25.2	7. הגידול בערך המלאי השוטף
156.5	170.5	169.2	143.7	8. סך כל השימושים המאותרים בחקלאות
62.1	61.9	-23.5	-4.4	9. עודף מקורות 5-8 *
61.5	48.8	36.6	3.6	10. עודף מקורות לזמן ארוך (3-6)
0.6	13.1	-60.1	-8.0	11. עודף מקורות לזמן קצר (4-7)

* בהנחה שהופרשו קרנות בלאי מהרווח הנולמי ובהנחה שהשימושים בחקלאות לא עלו על השימושים המאותרים.

ה מקור: אשראי — לוח י"א-15;

בלאי — לוח י"א-1;

השקעות — לוח י"א-13;

מלאי התון השוטף — לוח י"א-14.

לוח י"א-17

יתרת האשראי לזמן קצר באמצעות המוסדות הבנקאיים, 1964 ו-1965

העלייה או הירידה (-) מ-1964 ל-1965		1965		1964	
ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי ²	סוף שנה
(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)
14.2	12.8	12.4	13.5	103.0	122.7
—	—	3.6	0.4	11.2	11.4
0.7	0.1	2.8	0.4	14.4	14.6
11.1	12.9	10.6	14.3	128.6	148.7
2.6	2.0	13.9	11.2	77.8	91.6
7.8	14.9	11.9	25.5	206.4	240.3
2.3	2.0	13.4	11.6	86.7	98.0

1. היתרות אינן כוללות הפרשי הצמדה; כמו כן לא נכללו יתרות האשראי קצר המועד שניתנו ע"י בנק החקלאות לישראל. פרט ליתרה המשוחררת מנוילות בסך כ-1.5 מיליון ל"י הכלולה בתכנית האשראי המוכחז.
 2. חישוב הממוצע השנתי פורט ב: בנק ישראל, נספח לדיון וחשבון 1964, ירושלים, דצמבר 1965.
 3. כולל בנק החקלאות לישראל.
 4. השתתפות הבנקים (להוציא בנק החקלאות לישראל) בקרנות המשותפות עם הממשלה והמחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית למתן אשראי להון חוזר במסגרת הוראות הנוילות.
 5. התכנית המשותפת לבנק ישראל ולמשרד החקלאות.
 6. כולל קרן משותפת לבנקים ולממשלה למימון עיבוד פרדסים בסך 10 מיליון ל"י (שבה יחס השותפות 1 : 1).
 7. שורה ב' ושורה ו' פחות חלק הממשלה בקרן לעיבוד פרדסים (ראה הערה 2).
- המקור: שורה א': בנק ישראל.
שורות ב': נ"י: אומדן על סמך נתונים ממשרד החקלאות.
שורות ה': נ"י: בנק ישראל.

בהיקף ניכר (לוח י"א-16). התפתחות זו הינה בעלת חשיבות לייצוב ושיפור מבנה המימון של החקלאות, שכן בעבר מומנו השקעות רבות בעזרת אשראי קצר מועד. העודף המצטבר באשראי מוסדי לזמן ארוך מאז 1962 הגיע ל-148 מיליון ל"י. מזה כ-108 מיליון ל"י בשנתיים האחרונות. אולם עובדת קיומו של עודף מימון זה אינה אומרת, בהכרח, שלמעשה פחתה במקביל הזדקקות המשקים לאשראי קצר מועד. זאת, עקב אי הפרשת מלוא הבלאי הריאלי ושימוש במקורות הללו להשקעות לא חקלאיות. תוספת האשראי הבנקאי קצר המועד הגיעה ל-27 מיליון ל"י ב-1965 לעומת כ-32 מיליון ל"י ב-1964 — גידול ב-13 אחוזים. תוספת זו היתה שווה לגידול במלאי השוטף ב-1965.

יותר ממחצית תוספת האשראי לזמן קצר ב-1965 היתה של אשראי מוכוון (לוח י"א-17). כל הגידול באשראי המוכוון היה באשראי המשוחרר מנזילות. הוא הסתכם בסך 13.5 מיליון ל"י — גידול בשיעור 12 אחוזים. האשראי הניתן מכספי הממשלה, הבנקים והסוכנות, במסגרת הקרנות המשותפות לאשראי מוכוון, כמעט שלא עלה.

הגידול באשראי הבלתי מוכוון מאמצעי המסדות הבנקאיים הגיע לסך 11 מיליון ל"י — עלייה ב-15 אחוזים, לעומת גידול בסך 6 מיליון ל"י ב-1964, שהן תוספת של כ-9 אחוזים.

בייעודי האשראי המוכוון (לוח י"א-18) חל שינוי ניכר. חלקו של האשראי המוכוון הניתן ליעודים בלתי מוגדרים ירד מ-37 אחוזים ל-34 אחוזים מסך היתרה השנתית הממוצעת, אולם חל גידול בסכום האשראי לאותם ייעודים. העלייה הרבה ביותר היתה באשראי לגידולי שדה וגן — חלקם בסך האשראי המוכוון עלה מ-36 אחוזים ל-40 אחוזים. עיקר הגידול היה באשראי לכותנה, לאגוזי אדמה ולירקות ליצוא. הגידול באשראי זה קשור בהרחבה ניכרת של שטחי המזרע ובהכפלת ערך יצוא הירקות בשנת 1965. כמו־כן עלה חלקה של הפרדסנות באשראי המוכוון, עקב הגידול בהיקף התפוקה וביצוא של הענף, לעומת זאת, חלה ירידה בחלקו היחסי והמוחלט של האשראי המוכוון לבעלי חיים ומספוא, עקב צמצום שטחי המספוא וצמצום בגידול בקר לבשר.

לוח י"א-18

היתרה השנתית הממוצעת * של האשראי המוכוון, לפי הייעוד, 1964 ו-1965

הייעוד	1964	1965	העלייה או הירידה (-) מ'1964 ל'1965
(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)
גידולי שדה וגן **	41.4	51.5	10.1
פרדסנות	12.3	15.4	3.1
בעלי חיים, מוצרי בעלי	13.2	11.7	-1.5
חיים ומספוא ***	6.1	6.4	0.3
מלאי אחר ושונות ****	42.7	43.6	0.9
בלתי מוגדר *****			
סך הכול	115.7	128.6	12.9

* על אופן חישוב היתרה הממוצעת לאשראי המוכוון והגדרת האשראי המוכוון לחקלאות, ראה בנק ישראל, נספח לדין וחשבון 1964. ירושלים, דצמבר 1964.

** אשראי לכותנה, פלחה, אגוזי אדמה, תפוחי אדמה, טבק, סלק סוכר, ירקות ליצוא ויצוא תוצרת חקלאית.

*** אשראי ליבוא מספוא, לגידול מספוא מקומי, לייצור קמח אספסת, לענפי הרפת, הצאן והלול, ליבוא תוצרת לול, ליבוא חומר רבייה ואשראי לדיג.

**** אשראי לשימורי מזון (פירות, ירקות ודגים) לייצור כוהל ויין וכדומה.

***** אשראי לאיננוני קנייה, חברות, חוות ופרטים, לייצור ואיסוס זרעים, לנפנפי בצורת, אשראי במסגרת קרנות שונות וכדומה.

- * מספרים מתוקנים.
- ** קרקע פרטית, השכחת קרקע ונכסים כספיים (מוזמנים, פיקדונות, חייבים, זכויות, מניות וכדומה). לרבות הפרשי הצמדה בסך 16.8 מיליון ל"ב כ"ב 1984 ו-16.8 מיליון ל"ב 1985.
- *** אשראי ספקים, זכאים ואשראי לא מוסדי אחר.
- מ ק ו : נכסים – פו"י 14; : התחייבויות מוסדיות – פו"י 15.